

MARDİN PALAZ DOKUMALARINDA BİRLEŞTİRME DİKİŞLERİ

JOINING STITCHES IN MARDİN PALAZ WEAVINGS

İnan BURHANLI *-Mine TAYLAN **

ÖZ: Yüzeyinde sadece çözgü görünen palaz dokuma; yatay ya da dikey dokuma tezgâhlarında enleri dar (25 ila 65 santimetre) ve boyları uzun (82 ila 520 santimetre) olacak şekilde çoğunlukla keçi kılı, yün ve pamuktan yapılan bir dokuma türüdür. Anadolu'nun birçok yerinde birbirine benzer teknikler ile dokunan palaz dokumalar; başta yer yaygısı olmak üzere seccade, örtü, çuval ve heybe olarak kullanılmıştır. Palazlar iki, üç ya da dört parça (şak) halinde dokunmakta ve çeşitli dikiş teknikleri ile birleştirilmektedir. Bu makalede Mardin yöresinde dokunan palaz dokumalarda kullanılan dikiş teknikleri analiz edilmiştir. 2023-2024 yılları arasında Mardin'de yapılan alan araştırmasında, yedi farklı dikiş tekniği tespit edilmiş ve incelenmiştir. Bu tekniklerin bazıları birbirine benzemesine rağmen görüntü olarak farklılıklar sergilemektedirler. Ayrıca dikişte iğne hareket sıklığının ve farklı renklerde dikiş iplerinin kullanılmasının ortaya çıkan görüntüyü etkilediği görülmüştür. Bazı örneklerde tasarımın bir parçası gibi sonuçlar veren bu dikiş teknikleri; yeni dokunmuş parçalar üzerinde uygulanarak teknik çizimleri ile çalışmada sunulmuştur. Yapılan alan araştırmasında yörede palaz dokumacılığının oldukça azaldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; palaz dokumacılığının uygulanabilmesini ve yaşatılmasını destekleyen bir kaynağın literatüre kazandırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Dokuma, Palaz, Çözgü, Dikiş

ABSTRACT: Palaz weaving, where only the warp is visible on its surface, is a type of weaving made mostly from goat hair, wool and cotton, in narrow widths (25 to 65 centimeters) and long lengths (82 to 520 centimeters) on horizontal or vertical looms. Palaz fabrics, woven with similar techniques in many parts of Anatolia, were used primarily as floor mats, as well as prayer rugs, covers, sacks and saddlebags. The palazes are woven in two, three or four pieces (şak) and assembled using various sewing techniques. In this article, the sewing techniques used in palaz fabrics woven in the Mardin region were analyzed. In the field research conducted in Mardin between 2023-2024, seven different sewing techniques were identified and examined. Although some of these techniques are similar to each other, they differ in appearance. It has also been observed that the frequency of needle movement and the use of sewing threads of different colors affect the resulting image. These sewing techniques, which in some examples give results as if they were part of the design, are applied on newly woven pieces and presented in the study with technical drawings. In the field research, it was determined that the weaving of palaz in the region has decreased considerably. In this context, the aim of the study is to contribute a source to the literature that supports the application and survival of palaz weaving.

Keywords: Mardin, Weaving, Palaz, Warp, Stitch

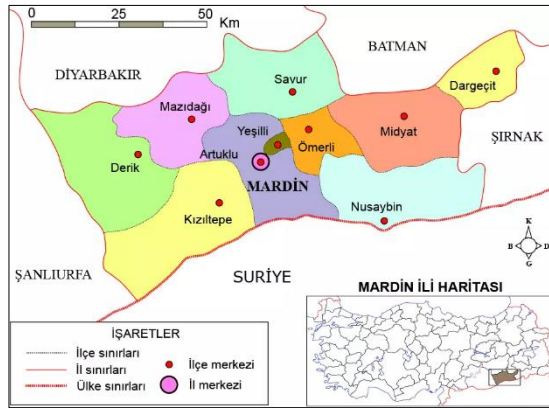
* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi/Sakarya- inan.burhanli1@ogr.sakarya.edu.tr (Orcid: 0000-0002-1976-9624)

**Doç. Dr.- Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü/Sakarya- minet@sakarya.edu.tr (Orcid: 0000-0002-2098-1948)

Giriş

Anadolu, Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Bu bölgedeki arkeolojik kazılarda, eski dönemlere tarihlendirilen birçok ağırşak, iğ, kirman, öreke ve kirkite benzeri dokumacılıkla alakalı türlü araç gereçler ele geçirilmiştir (URL-1). Bununla birlikte kazılarda ortaya çıkarılan kilden tablet, heykel ve kabartmalar da Anadolu'daki dokuma kültürünün çok eskilere dayandığını göstermektedir (Alantar, 2007: 291). Çatalhöyük kazılarında ele geçirilen yünden dokunmuş bez parçaları 8 bin yıl öncesine tarihlendirilirken (Fazlıoğlu, 1997: 1-2) 2013 yılında Çatalhöyük kazılarında bir mezarda iki çocuk iskeletinin arasında bulunan kumaş kalıntısı ise 9 bin yıl öncesine dayandırılmaktadır (URL-2). Anadolu'daki dokuma kültürünün izleri Mardin bölgesinde de görülmektedir.

Mezopotamya toprakları üzerinde kurulan Mardin, Türkiye Bölge coğrafyasına göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Dicle ve Fırat havzalarının arasında yer almaktadır. Doğuda Şırnak, batıda Şanlıurfa, kuzeyde Diyarbakır ve Batman, kuzeydoğuda Siirt, güneyde ise Suriye ile komşudur (Harita 1) (Eksik, 2020: 12).

Harita 1: Mardin İl Haritası (URL-3).

Milattan önce 50 binden beri yerleşim yeri izlerinin olduğu söylenen (Bekin, 2010: 8) Mardin; tarihte Romalılar, Bizanslılar, Asurlular, Ermeniler, Araplar, Mittaniler, Medler, Persler, Moğollar, Merwaniler, Eyyubiler, Artuklular, Sasaniler, Safaviler ve Osmanlılar gibi devletlerin egemenliği altında varlığını devam ettirmiştir. Bu halklar Mardin şehrini birçok yönüyle etkilemiş ve kültürlerindeki farklılıkları ortaya çıkarmıştır (URL-4). Mardin'e ait kanûnnamelerden ve seyahatnamelerden ulaşılan bilgilere göre bölgede Diyarbakır-Musul ve Halep-Musul gibi ticaret yolları bulunmaktadır. 16. yüzyılda bu yollardan geçen kervanlar şehrin ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. Bölgedeki köylerde üretilen çeşitli tarımsal ürünler ve dokumacılık ile boyacılık gibi birçok el zanaatlarının, bölge ekonomisini

önemli ölçüde arttırdığı söylenmektedir (Göyünç, 1991: 125-137). Ayrıca Mardin yöresinde bulunan dokuma atölyelerinde 1940'lara kadar dokumaların yapıldığı görülmüştür (Aydın vd., 2019: 708). 2023- 2024 yılları arasında Mardin bölgesinde yapılan alan araştırmasında sayıları azalmış olsa bile eski dokuma örneklerine ulaşılmıştır. Bu dokumalar çoğunlukla “tevn” denilen yatay yer tezgâhlarında palaz olarak dokunmuştur.

Mardin yöresindeki palaz dokumalar enleri dar, boyları uzun dokunduğu için birkaç parça yan yana getirilip bazı dikiş teknikleri ile birleştirilmektedir. Palaz dokuma parçalarını birleştirmede kullanılan dikiş tekniklerinin incelenerek belgelenmesi gelecek kuşaklara aktarılması yönünden önem taşımaktadır.

Palaz Dokumacılığı

Palaz; keçi kılından, pamuktan ve yünden yapılan kilim, çuval gibi kaba yaygı dokumalardır (TDK, 1977: 3384; TDK, 1982: 4633). Durul (1969: 16), “Baraj Gölü Çevresi Dokuma Sanatları” başlıklı araştırmasında, palaz tanımını: “Zili’ye benzer, çözgü kıldır. Dikine sular halinde dokunur. Çözgüsü renkli ipliklerden yapılır. Harman işlerinde kullanılır” şeklinde ifade etmiştir. Deniz (2000: 57), kalitesiz yünden dokunan, ev içine, kapı eşiklerine serilen ya da yıpranıp değersiz görülen kilimlere palaz veya palas denildiğini belirtmiştir. Sökmen ise (2015: 89), şöyle bahseder: Palazlar halk arasında kolay ve önemsiz görülen iliksiz kilim tekniği ile dokunan dokumalardır.

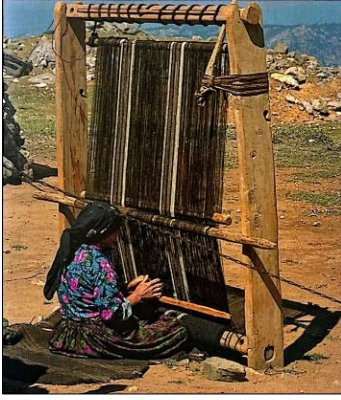
Anadolu’nun birçok yöresinde farklı tekniklerle dokunan çözgü yüzlü dokumalara genel olarak palaz dokuma denilmektedir. Bazı bölgelerde palaz denilse de Doğu Karadeniz bölgesinde dastar, Konya yöresinde çırpı, Bitlis yöresinde palas (Sökmen, 2013: 56) ve Mardin yöresinde ise merş olarak bilinmektedir.

Palaz kelimesine Farsça’da pelâs denilmektedir. Halk palas şeklinde de tanımlamaktadır (Durul, 1977: 16). Azerbaycan’da ise palaz kavramı halı, kumaş dokuma ve giyim anlamında kullanılmıştır. Palaz, pelas, pêlas, palaz, belas gibi söyleyiş şekilleri bulunmaktadır. Orta Asya’da alaşa, Dağıstan’da ve Qırız dilinde koxma, Kazakistan’da qarapalaz, ağpalaz, lay gibi isimler verilmiştir. Öteki bölgelerde rux da denilmiştir (Acar ve Guliyeva, 2018: 26).

Palaz dokumalar Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkasya halkı arasında haysız halı çeşitlerinden birisi olmakla beraber ucuza mal olan döşemelik kumaşlar için de kullanılmıştır. Yapılan araştırmalarda palazların yalnızca döşeme için değil, bunun yanı sıra kıyafet amacıyla da kullanıldığı görülmüştür (Acar ve Guliyeva, 2018: 26).

Palaz dokumalar çözgü yüzlü dokumalardır. Halı ve kilimlere göre enleri daha dar dokunmaktadır. Bu dokumalarda çözgü arasındaki mesafe az olduğundan enleri geniş olursa gücü ile ağızlık açmak zorlaşmaktadır (Demir, 2017: 18). Soysaldı (1999: 600), palaz dokumaların enini 40 santim ile 70 santim arasında değiştiğini açıklamıştır. Palaz dokumalar dikey ya da yatay tezgâhta dokunabilmektedir (Fotoğraf 1, Fotoğraf 2). Fakat çoğunlukla

yer tezgâhında dokunmaktadır. Dokunan palazlar yan yana getirilip, bazı dikiş teknikleri ile birleştirilmektedir (Demir, 2017: 18). Acar (1975: 56), palaz

Fotoğraf 1: Dikey Tezgâh, Anadolu, (Böhmer, 2008: 189).

Fotoğraf 2: Yatay Yer Tezgâhı, Mardin, (URL-5).

dokumaların çözgüsü şeritler halinde ve renkli olduğundan bahsederken; Durul da (1977: 16), “Çözgüsü çift büküm yün veya kıldır” şeklinde ifade etmiştir.

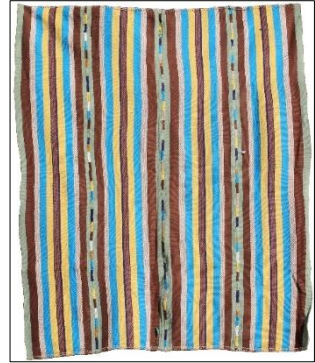
Palazların eski örnekleri beyaz, siyah kıl (Fotoğraf 3) veya kahverengi, beyaz yün ipliklerden (Fotoğraf 4) üretilmiştir (Sökmen, 2013, 56). Bununla birlikte deve yünü, koyun yünü, ipekten ve pamuktan dokunmuş palazlar da bulunmaktadır (Acar ve Guliyeva, 2019: 1139). Kıl ve yünden dokunan palaz dokumalarda son dönemlerde orlon iplik (Fotoğraf 5) tercih edilmiştir. Renk sayısında artış olmuştur (Demir, 2017: 18).

Fotoğraf 3: Kıldan Dokunmuş Palaz, (İnan Burhanlı Arşivi, 2023)

Fotoğraf 4: Yünden Dokunmuş Palaz, (İnan Burhanlı Arşivi, 2023).

Fotoğraf 5: Orlon İpten Dokunmuş Palaz, (İnan Burhanlı Arşivi, 2024)

Sökmen (2013: 57), “Bitlis Yöresi El Dokumacılığı” başlıklı çalışmasında, palazların dokuma aşamasından şöyle bahseder: Bitlis’in ilçelerinden biri olan Hizan’da çok renkli palazlar dokunmaktadır. Bu dokumalarda çoğunlukla tarak desenleri yapılmaktadır. Dokuyan kişi desenine göre renkli çözgüleri tezgâha dolar, gücü ve varangelen

ayarlandıktan sonra dokuma aşamasına geçmektedir. Gücü ve varangelen sayesinde açılan ağızlığa kılıç yerleştirilerek aradan mekik çubuğu ile atkı ipliği geçirilmektedir. Aradan atkı ipliği geçirildikten sonra kılıç çıkarılarak kirkitle sıkıştırılmaktadır. Dokuma boyunca aynı sistemle devam edilmektedir.

Mardin Yöresi Palaz Dokumacılığı

Mardin yöresi palaz dokumalarının geçmişi hakkında elimizde çok az bilgi bulunmaktadır. Bu bilgiler ise alan araştırması yapılırken bölge halkı ve eski dokumacılardan öğrenilmiştir. Dokumacılar; yapılan görüşmelerde küçük yaşlardan beri palaz dokumacılığını bildiklerini, bölgedeki her evde bir dokuma tezgâhı bulunduğunu ve yaz aylarında tezgâhların kurulup palaz dokumaların yapıldığını ifade etmiştir. Bununla beraber semerciler ve palancılar; Mardin ve köylerinde önce evlerde kullanılıp eskiyen, sonra kendilerine gelen yöredeki koyun yünü ve keçi kılından dokunmuş palaz dokumaları, yarım asırdan fazladır semer ve palan yapımında kullandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca son 10-15 yılda ise orlon ipliklerle dokunmuş dokumaların varlığından söz etmişlerdir. Mardin yöresinde yapılan alan araştırması sırasında palaz dokumaların üzerinde herhangi bir tarih bulunmamıştır. Yapılan sözlü görüşmelerden bölgedeki palaz dokuma geleneğinin çok eskiye gittiği fakat kesin bir tarihin olmadığı anlaşılmaktadır. Eskiden her evde geleneksel olarak dokunan palazlar; günümüzde yok denilecek kadar azalmış olsalar da “tevn” denilen yatay yer tezgâhlarında bazı kadınlar tarafından halen dokunmaya devam etmektedir. Buna ek olarak; alan araştırması sırasında Mardin Olgunlaşma Enstitüsü’nde palaz dokunduğu tespit edilmiştir.

Mardin yöresindeki palaz dokumalar desen açısından sade olduğu için kullanım alanlarına göre gruplandırılmıştır. Bu dokumalar genellikle yer yaygısı olarak kullanılmıştır. Ayrıca seccade, çuval ve heybe örnekleri de bulunmakla beraber, ev, müze, otel, kafe ve kiler gibi birçok mekanda halen kullanılmaktadır.

Mardin yöresinde yapılan alan araştırması sonucu tespit edilen palaz dokumaların hammaddeleri el eğirmesi keçi kılı, el eğirmesi koyun yünü, pamuk ve sentetik ipliklerdir. İncelenen en eski palaz dokumalarda ise yöredeki el eğirmesi keçi kılı ve koyun yünü kullanıldığı görülmüştür. Bazı eski örneklerde pamuk da kullanılmıştır. Bununla birlikte yakın dönemde dokunan birçok palaz dokuma örneğinde kazaklardan sökülen veya yeni alınan sentetik ipliklerin kullanıldığı görülmektedir. Sentetik ipliklerle dokunan palazlar kıl ve yünden dokunan palazlardan daha fazla renk çeşidine sahiptir. Bölgedeki eski dokuma örneklerinde kıl ve yün kullanıldığı için herhangi bir boyama işlemine rastlanılmamıştır. Ancak yakın dönemlerdeki bazı kıl, yün ve pamuk ipliklerinin sentetik toz boyalar ile boyandığı görülmüştür.

Mardin yöresinde yaşayan dokumacılar, kullanılan araç ve gereçlerin isimlerinden bahsederken yerel isimleri kullanmıştır. Örneğin yün eğiren

alet; teşî, çıkırık; dolav, tarak; şe, kirkit; hepo, hepu, dokuma tezgâhı; tevn, üç ayak; sê ling, holik, yere sabitlenen kazık; sing, çözgü çubuğu; tevni, gücü ipi; gurd, gücü ağacı; beş, çözgü ipi; ta, bend, atkı ipi; ridê, mekik; masûr, varangelen; paşgurd, çözgüler arasında ağızlık açmak ve atkı sıkıştırmak için kullanılan tahta; bevş, atkı ipliği geçirildikten sonra çözgü ipliklerinin hareketini değiştirmek için çözgü üzerinde sağa sola götürülüp getirilerek çözgülerin düzgünlüğünü sağlayan sivri uçlu ahşap çubuk da pîjik olarak isimlendirilmektedir.

Mardin yöresindeki palazlar tevn denilen yatay yer tezgâhlarında, çözgü yüzölçümü dokuma tekniği ile dokunmuştur. Bu dokumaların çözgüleri arasındaki mesafe az olduğu için enleri 25 ila 66 santimetre, boyları ise 82 ila 520 santimetre arasında değişiklik göstermektedir. Enleri genişledikçe çözgüler sıklaştığı için ağızlık açmak zorlaşmaktadır. Bundan dolayı enleri dar boyları uzun dokunduğu anlaşılmaktadır. Çözgüler şeritler halinde iki renkli veya çok renklidir. Atkı ipliğinde ise tek renk kullanılmıştır. İplik bükümleri genellikle çift kat S büküm çift kat Z büküm şeklinde olsa da tek kat S ve Z bükümlü örnekler de bulunmaktadır. Dokumalarda 10 santimetre ende 50 ila 120 tel çözgü ipliği ve 10 santimetre boyda 15 ila 40 sıra atkı kullanıldığı görülmüştür.

Palaz dokumaların kurulumundan dokumaya kadar olan aşaması şu şekildedir: Dikdörtgen bir alan oluşturacak şekilde yere karşılıklı ikişer kazık çakılır ve bu alanın kısa kenarını oluşturan kazıklara yatay yönde çözgü çubuğu bağlanır. Daha sonra iki kişi karşılıklı oturur, birbirlerine çözgü yumağını yuvarlamak sureti ile çözgü ipliğini bu çubuklara dolamaya başlar. Çözgü aşaması bitince gücüyü yapmak için üç ayak denilen sopalarla gücü sistemi ayarlanır. Ardından varan gelen ağacı takılır ve bevş dedikleri tahta ile ağızlık açılarak tezgâh dokumaya hazır hale getirilir. Ağızlık açılırken aradan mekik ile atkı ipliği geçirilir. Atkı ipliği geçirildikten sonra tahta çıkarılarak pîjik denilen ahşap çubuk ile çözgüler düzleştirilir ve kirkitlenir. Dokuma belli bir mesafeye kadar dokunduktan sonra öndeki çözgü çubuğu gevşetilerek dokuma arkaya doğru sarılır. Dokuma bitinceye kadar bu sistem devam eder.

Mardin Palaz Dokumalarında Birleştirmede kullanılan Dikişler

Palaz dokumaların enleri dar (25 ila 65 santimetre), boyları uzunlamasına (82 ila 520 santimetre) dokunduktan sonra iki, üç veya dört parça yan yana getirilerek bazı dikiş teknikleri ile birleştirilmektedir. Bu dokumalara parçalarına göre iki şaklı, üç şaklı veya dört şaklı palaz da denilmektedir. Parçaları birleştirmede kullanılan birçok dikiş tekniği bulunmaktadır. Ayrıca dokumaların genelinde saçaklar da farklı dikiş teknikleri ile katlanarak dikilmiştir.

Mardin yöresinde tespit edilen palaz dokumalar incelenirken yedi farklı dikiş tekniği (Fotoğraf 6) kullanıldığı görülmüştür. Bölgede yaşayanlardan bazıları bu dikiş tekniklerine “Kürt dikişi” derken bazıları ise Kürtçe “kêl” (dikiş) demektedir.

Palaz parçalarını birleştirmede kullanılan dikiş iplikleri genellikle çözümlerde kullanılan ipliklerdir. Bu iplikler kaba dokumalarda iki kat, ince dokumalarda ise tek kat şeklindedir. Önden ve arkadan aynı görülen dikişlerde tek renk veya çok renkli iplikler kullanılmıştır.

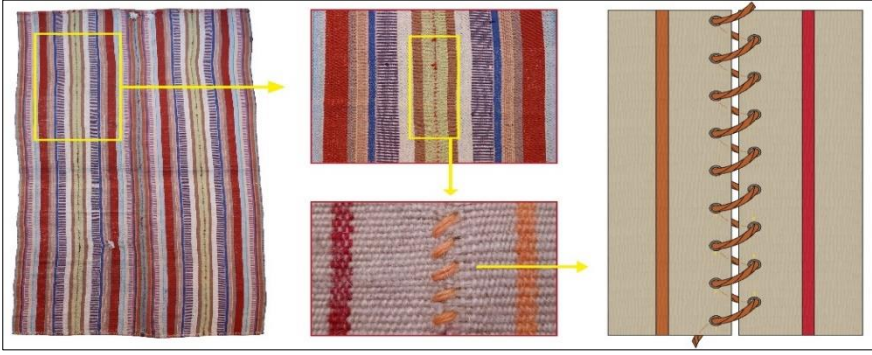

Fotoğraf 6: Dikiş Teknikleri, (İnan Burhanlı Arşivi, 2024).

Fotoğraf 7: Dikiş Teknikleri, (Dokuma ve Dikiş: İnan Burhanlı, 2024).

Birinci dikiş tekniği birden fazla palaz dokuma parçasının yan yana getirilmesiyle yapılır. Bu dikiş tekniğinde iğne soldaki parçanın alt tarafından üste doğru geçirilir ve ardından sağdaki parçanın üst tarafından alta doğru geçirilir. Bütün dikişler yapılan kadar iğne soldaki parçada alttan üstte doğru geçirilirken sağdaki parçada da üstten alta doğru geçirilerek ilerler. Bu iki hareket ile ortaya çıkan görüntü en rahat yapılan dikiş tekniğidir (Fotoğraf 8). Bölgede fazla yapılmış dikiş tekniklerinden bir tanesidir. Ayrıca başlangıç ve bitişte uzun bırakılmış dikiş iplikleri, sökülmeyi engellemek için çözgü arasından atkı şeklinde geçirilerek sabitletir veya arkadan düğüm atılır. Başlangıç ve bitişte uygulanan sabitleme işlemi bütün dikiş tekniklerinde benzer şekilde kullanılmıştır.

Fotoğraf 8: Birinci Dikiş Tekniği, (Dikiş Uygulaması ve Çizim: İnan Burhanlı, 2024).

İkinci dikiş tekniğine en az iki parça palaz dokuması yan yana getirilerek başlanır. Bu dikiş tekniğinde iğnenin hareketi alttan üste doğrudur. Soldan sağa ve sağdan sola ilerleyen iğne, daima arada gözüken ipliğin üst tarafından geçirilir. Bütün dikişler yapıldıktan sonra sistem böyle devam eder. Sağdaki ve soldaki iki hareket sonucunda dokumanın yüzeyinde zikzak bir görüntü oluşur (Fotoğraf 9).

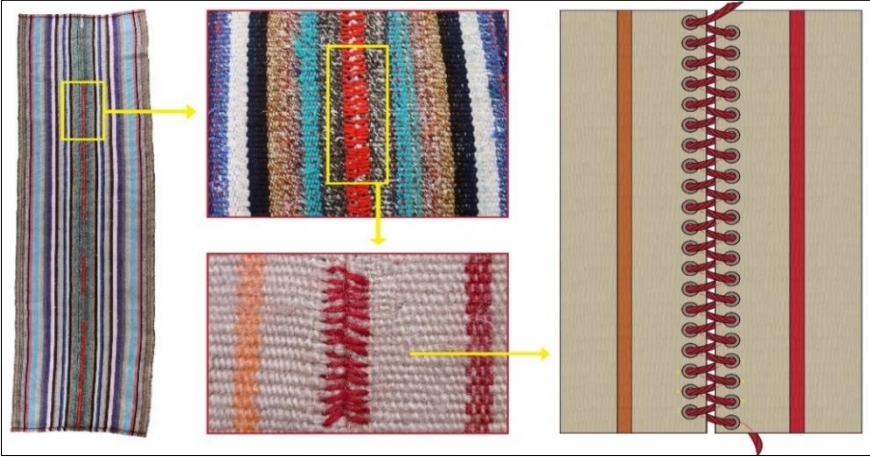
Fotoğraf 9: İkinci Dikiş Tekniği, (Dikiş Uygulaması ve Çizim: İnan Burhanlı, 2024).

Üçüncü dikiş tekniğinde iğne, diğer tekniklerde de olduğu gibi sağdaki parçanın alt tarafından üste doğru ve ardından soldaki parçanın alt tarafından üste doğru geçirilir. İlk işlemlerden sonra bu defa soldaki parçanın üstünden alta doğru geçirilerek yarım daire oluşturulur. Dairenin iç tarafından geçirilen iplik sağdaki parçanın üstünden alta geçirilirken soldaki parçada da üstten alta doğru geçirilir. Soldan sağa veya sağdan sola ilerleyen iğne arada gözüken ipliğin alt tarafından geçirilir. Dokuma bitene kadar böyle devam dikişler, birbirine kenetlemiş bir görüntü vermektedir (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10: Üçüncü Dikiş Tekniği, (Dikiş Uygulaması ve Çizim: İnan Burhanlı, 2024).

Dördüncü dikiş tekniği ikinci tekniğe benzemektedir. İkinci dikiş tekniğinde olduğu gibi iğne sağdaki parçanın alt tarafından üste doğru geçirilir ve ardından soldaki parçanın alt tarafından üste doğru geçirilir. Soldan sağa veya sağdan sola geçen iğne daima arada gözüken ipliğin üst tarafından ilerler. Dikişler bitene kadar sağ ve soldaki parçadan geçirilen iplikler aynı düzlem üzerindedir. Bu yüzden ikinci tekniğin aksine bu teknikte dikişler sık olduğundan uçları birbirine değmekte, zikzak değil düze yakın yatay bir çizgi görünümü elde edilmektedir (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: Dördüncü Dikiş Tekniği, (Dikiş Uygulaması ve Çizim: İnan Burhanlı, 2024).

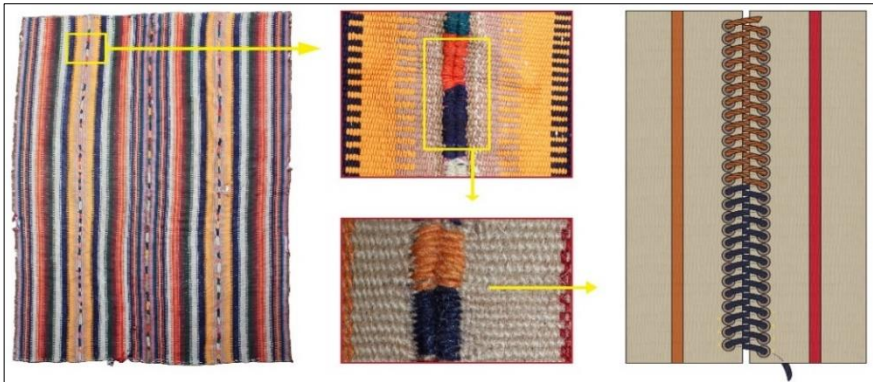
Beşinci dikiş tekniğinde iğne önce sağdaki palaz parçasının alt tarafından üste doğru geçirilir ve ardından soldaki palaz parçasının alt tarafından üste doğru geçirilir. Tüm tekniklerde olduğu gibi soldan sağa veya sağdan sola doğru ilerleyen iğne her seferinde arada gözüken ipliğin üstünden geçirilir ve aynı şekilde dokumanın bitimine kadar devam eder. Bu dikiş tekniğin görüntüsü diğerlerinden oldukça farklıdır. Her sırada dikiş ipliği farklı uzunlukta görüldüğünden işleme izlenimi vermekte, oluşturduğu üçgen birim tekrarı dokumanın yüzey kompozisyonunun bir

parçası haline gelmektedir (Fotoğraf 12). Bölgede örneğine az rastlanan bir dikiş tekniğidir.

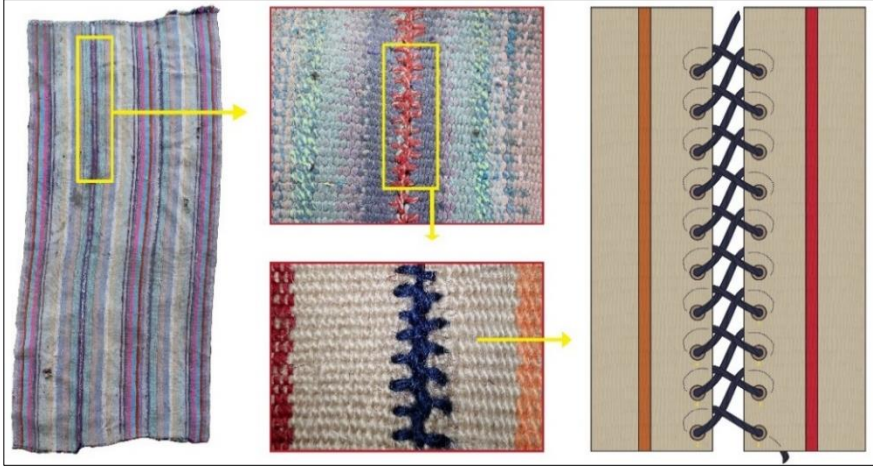
Fotoğraf 12: Beşinci Dikiş Tekniği, (Dikiş Uygulaması ve Çizim: İnan Burhanlı, 2024).

Altıncı dikiş tekniğinde ikinci ve dördüncü teknikte olduğu gibi iğne sağdaki parçanın alt tarafından üste doğru geçirilir ve ardından soldaki parçanın alt tarafından üste doğru geçirilir. Soldan sağa veya sağdan sola ilerleyen iğne daima arada gözüken ipliğin üst tarafından geçirilir. Dikişler bitene kadar sağdaki parçada alttan üste doğru geçirilirken soldaki parçada da alttan üste doğru geçirilerek ilerler. Sağda ve solda yapılan iki dikiş hareketi, ikinci ve dördüncü tekniktekinden farklı olarak daha sık tekrarlandığından zili tekniği ile yapılmış dokumaya benzer bir görüntü elde edilir. Bu görüntü dikey bir çizgi olması sebebi ile dokuma tasarımının bir parçası izlenimi vermekte ve yüzey kompozisyonunda etkili olmaktadır. (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 13: Altıncı Dikiş Tekniği, (Dikiş Uygulaması ve Çizim: İnan Burhanlı, 2024).

Yedinci dikiş tekniği üçüncü tekniğe benzemektedir. Üçüncü dikiş tekniğinde başlangıçta yarım daire oluşurken bu teknikte oluşmaz. Bununla beraber soldan sağa ya da sağdan sola geçen dikiş ipliği arada gözüken ipliğin alt tarafından geçerken burada üstten geçirilerek ilerler. Dikişler bitene kadar sistem bu şekilde devam eder (Fotoğraf 14). Dokuma üzerindeki dikişler bittiğinde birbirine kenetlenmiş bir görüntü ortaya çıkar. Kenetlenmiş dikiş tekniği diğer dokumalarda kullanılan dikişler gibi bu dokumanın yüzeyinde etkili bir görüntü vermektedir.

Fotoğraf 14: Yedinci Dikiş Tekniği, (Dikiş Uygulaması ve Çizim: İnan Burhanlı, 2024).

Sonuç

Arkeolojik buluntular Anadolu topraklarında 9 bin yıl öncesine kadar dokuma geleneğinin var olduğunu kanıtlamaktadır. Bu topraklarda çok çeşitli dokuma türlerinin yapıldığı bölgeler bulunmaktadır. Mezopotamya toprakları üzerinde yer alan Mardin ve çevresi de Anadolu'nun dokuma merkezlerinden biridir. Mardin yöresine ait ve günümüzde üretimi artık yok denecek kadar az olan palaz dokumalar köklü bir kültürel mirasın ve dokuma geleneğinin somut örnekleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, Mardin palaz dokumaları incelenmiş, dokumaları birleştirmede kullanılan özgün dikiş yöntemleri tespit edilmiştir. Yörede dokunmuş eski palaz dokumalar kullanım alanı, kullanılan ham madde ve dokuma tekniği ile Anadolu'nun diğer bölgelerindeki palaz dokumalarıyla benzerlik göstermektedir. Ancak birleştirmede kullanılan dikiş teknikleri ve yerel terminoloji açısından kendine özgü bir yapı sergilemektedir. Bölgede palaz dokumalar enleri dar (25 ila 66 santimetre), boyları uzun (82 ila 520 santimetre) olacak şekilde dokunmaktadır. Dokunan parçalar yan yana getirilerek çeşitli dikiş teknikleri ile birleştirilmektedir. Birleştirilen parçaların sayısı iki, üç veya dört tane olabilmektedir. Tespit edilen dokumalar üzerinde yapılan incelemeler ve bölgedeki halk ile eski dokumacılarдан elde edilen bilgiler sonucunda dokumaları birleştirmede kullanılan yedi farklı dikiş tekniği tespit edilmiştir (Fotoğraf 8, Fotoğraf 9,

Fotoğraf 10, Fotoğraf 11, Fotoğraf 12, Fotoğraf 13, Fotoğraf 14). Bu dikişlerin bazıları aynı yöntemle yapılıyor olsa da her birinin görüntüsünde, dikişin sıklığı, genişliği ve dikiş hareketleri ile elde edilen biçimler dolayısıyla farklılıklar bulunmaktadır. Kullanılan teknik, renk ve malzeme ile dikiş son derece görünür olup dokumanın tasarımını destekleyen bir öge halindedir. Parçaların birleştiği yerler gözü rahatsız etmemekte, dikişler tasarım ile uyumlu, estetik bir görüntü sergilemektedir. Bu teknikler, sadece parçaları bir araya getirmekle kalmayıp, dokumanın estetik bütünlüğünü de destekleyen sanatsal bir ifade biçimi olarak değerlendirilebilir.

Anadolu insanının dokumanın tasarım bütünlüğünü bozmadan ortaya koyduğu bu uygulama biçimi hem sanatsal hem de kültürel miras açısından oldukça değerlidir. Yüzyıllar boyunca aktarılan bu teknikler gerek işlevselliği gerekse zengin el işçiliği ile Anadolu'daki dokuma geleneğinin bir yansımasıdır. Bu çalışma söz konusu dikiş tekniklerinin kaybolma riskine karşı korunması amacıyla belgelenmesini ve literatüre geçmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Her dikiş tekniğini tek tek uygulanarak (Fotoğraf 6 ve Fotoğraf 7) geleneksel yöntemlerin pratikteki incelikleri analiz edilmiş; malzeme seçiminden iplik yoğunluğuna kadar tüm aşamaları sistematik bir şekilde kayda geçirilmiştir. Ayrıca, tekniklerin anlaşılabilmesi için detaylı çizimler yapılarak görsel bir arşiv oluşturulmuştur. Bu çizimlere bağlı kalınarak dikiş tekniklerinin kolaylıkla uygulanabilmesi; Mardin palaz dokumalarındaki yöresel yapının korunmasını ve sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Diğer yandan kullanılan dikiş tekniklerinin parçaları birleştirme amacı taşıırken aynı zamanda dokumanın estetik görünümünü tamamlayan dekoratif bir öge olarak değerlendirilmesi, işlevsel bir tekniğin tasarımı olumlu etkileyebileceğini kanıtlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, nesilden nesile aktarılan bilginin somutlaştırılması, dijital çağda erişilebilir hale gelmesi, dokuma geleneğinin devam etmesi ve yapılacak sanatsal çalışmalara ilham kaynağı olması açısından önemli bir rol üstlenmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Acar, B. - Guliyeva, M. (2018). Azerbaycan haysız halılarının bir grubu hakkında araştırma. *Kesit Akademi Dergisi*, 4(14), 19-33.
- Acar, S. - Guliyeva, M. (2019). Azerbaycan'ın cecim, palaz, şedde dokumaları örneğinde güncel kumaş ve giysi tasarımı uygulamaları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(28), 1134-1150.
- Alantar, H. (2007). *Motiflerin dili*. İstanbul: Yorum Yayıncılık.
- Aydın, S. vd. (2019). *Mardin aşiret- cemaat- devlet*. 3. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Böhmer, H. (2008). *Nomads in Anatolia encounters with a vanishing culture*. Germany: Remhob Verlag.
- Demir, B. (2017). *Giresun- Şebinkarahisar çevresinde geleneksel dokumalar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Deniz, B. (2000). *Türk dünyasında düz dokuma yaygıları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Durul, Y. (1969). *Baraj gölü çevresi dokuma sanatları*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları.
- Durul, Y. (1977). *Yörük kilimleri Niğde yöresi*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Eksik, C. (2020). *Mardin İli Artuklu, Ömerli ve Yeşilli ilçelerinin bazı köylerinde etnobotanik çalışma*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Fazlıoğlu, İ. (1997). *Eskiçağda dokuma*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Göyünç, N. (1991). *XVI. yüzyılda Mardin sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Soysaldı, A. (1999). Türk kilimlerinde dokuma teknikleri ve boyama özellikleri. *Erdem Dergisi*, 10(30), 525-703.
- Sökmen, S. (2013). *Bitlis yöresi palaz dokumacılığı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sökmen, S. (2015). Bitlis Etnoğrafya Müzesinde bulunan düz dokumalar. *Arış Dergisi*, 11, 81-95.
- Türk Tarih Kurumu Basımevi. (1977). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü*. C 9, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Tarih Kurumu Basımevi. (1982). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü*. C. 12, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Anadolu dokuma tarihi. <https://www.turkiyedokumaatlasi.com/dokuma.php> (Erişim: 27.07.2024).
- URL-2: Mardin ili haritası. <https://s.milimaj.com/others/image/harita/mardin-ili-haritasi.png> (Erişim: 04.07.2024).
- URL-3: Çatalhöyük dokuma. <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/catalhoyuk-dokuma> (Erişim: 27.07.2024).
- URL-4: Efsaneye göre Mardin şehrinin ismi Kürdçeden geliyormuş. https://www.bitlisname.com/efsaneye-gore-mardin-sehrinin-ismi-kurdceden-geliyormus/#google_vignette (Erişim: 27.07.2024).
- URL-5: Yatay dokuma tezgâhı. <https://www.instagram.com/serojan1/> (Erişim: 04.07.2024).

Extended Summary

Anatolia has an important place in world textile history with its weaving culture dating back thousands of years. Traces of this culture are kept alive in the Mardin region through palaz weavings. Palaz weaving, on the surface of which only the warp is visible, is a type of weaving made mostly from goat hair, wool and cotton, in narrow widths (25 to 65 centimeters) and long lengths (82 to 520 centimeters) on horizontal or vertical looms. Palaz fabrics, woven with similar techniques in many regions of Anatolia, were used primarily as floor mats, prayer rugs, covers, sacks and saddlebags. The palazes are woven in two, three or four pieces (şak) and assembled using various sewing techniques. This study aims to document and analyze the joining stitching techniques used in traditional palaz fabrics woven in the Mardin region and to contribute to the literature on the preservation of cultural heritage by these techniques. Considering that Palaz weaving is gradually decreasing, it was aimed to record the sewing methods specific to the region, to pass them on to future generations and to emphasize the aesthetic integrity of these techniques. In addition, it was aimed to reveal the visual contribution of sewing techniques to weaving design and to support the sustainability of traditional handicrafts.

In the literature review, there are many studies on the usage areas and weaving techniques of palaz weavings. However, detailed analysis of the joining stitches used in palaz weavings specific to the Mardin region remains incomplete. This study aimed to fill this gap and present local terminology and techniques in a systematic way.

The research is based on a qualitative and applied field study carried out in Mardin between 2023-2024. Information about Palaz weavings was collected through interviews with local people, old weavers, saddle makers and palan makers; examples from houses, museums, cafes, cellars, hotels and the Mardin Maturation Institute were examined. The seven identified joining stitching techniques were applied on newly woven Palaz pieces and photographed step by step and supported with technical drawings. Features such as visual impact of stitches, thread color, density, needle movements and material selection were comparatively analyzed. In addition, local terms such as *tevn*, *şak*, *kêl* in the Mardin region were recorded with their meanings.

Seven different joining stitching techniques have been identified in traditional Mardin palaz weavings. These techniques exhibit different appearances depending on the frequency of needle movements, color selection and stitch shape. In addition to joining the pieces, stitches also provide an aesthetic appearance that supports the integrity of the weaving. The study also revealed that although Palaz weaving has declined, this tradition has been continued in institutions such as the Olgunlaşma Enstitüsü in Mardin.

This research provides an important contribution to the preservation of cultural heritage and academic literature by documenting the sewing techniques used to assemble the palaz woven pieces belonging to the Mardin region. Prepared technical drawings and photographs serve as references for future restoration work, educational materials or design projects. Recording local terminology is valuable in understanding regional diversity in Anatolian weaving culture. The limitation of the study is the paucity of datable old examples. Within the scope of the recommendations, it is important to introduce these techniques on digital platforms, adapt them to modern textile designs and develop support programs for local artisans. In this way, it may be possible to keep the Palaz weaving alive and gain a place in the global handicraft market.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / *No support was received from any institution or organization for this article.*

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / *GenAI was not used in this article.*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Bu araştırmanın bütün aşamasında bana rehberlik eden değerli hocam Doç. Mine TAYLAN'a, gönülden sonsuz teşekkür ederim. / *I would like to express my sincere gratitude to my esteemed advisor, Associate Professor Mine TAYLAN, who guided me throughout this research.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Bu makale, "Mardin Yöresi Palaz Dokumaları" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. / *This article is based on the master's thesis titled "Palaz Weavings of the Mardin Region."*

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Çalışma büyük oranda İnan Burhanlı tarafından hazırlanmıştır. Mine Taylan yönlendirme ve kontrol süreçlerinde yer almıştır. / *The study was largely prepared by İnan Burhanlı. Mine Taylan was involved in the guidance and control processes.*